Írta: Gy. Dobos Marianne
2016. október 31. hétfő, 17:30

„...mert gyűlöltem, mert utáltam az élettelen életet, a hamis törvényű rendet. Gyűlöltem, mert arra kényszeríti az embereket, hogy ne lehessenek egyenlőek, mert megosztja őket kicsikre és nagyokra, szegényekre és gazdagokra, okosakra és butákra, egészségesekre és nyomorékokra, elégedett és elégedetlen ostobákra. ...Mert arra kényszeríti az embereket, hogy ne lehessenek emberek, csak elporladó valakik.„"

(Jézus monológja Ördögh Szilveszter Koponyák hegye című regényéből)

Igazság, hit, áldozat, hatalom. Ördögh Szilveszter író kulcsszavai. Ezeket járja körül első és talán legszélesebb körben ismert regénye, a három kiadást is megért Koponyák hegye, melynek főszereplője maga Jézus Krisztus. Az erkölcs meghatározó kérdés számára további munkálkodásai során is: regényeiben, elbeszéléseiben, rádiójátékaiban és filmforgatókönyveiben. Témáit gyakran meríti a paraszti világból (amelyet származása révén jól ismer), a Biblia helyszíneiről, és az ókorból, ahol az emberi élet eszenciáját véli feltalálni.

Az irodalmat nemcsak szépíróként gyakorolja, hanem fordítóként és szerkesztőként is. Tizenkét

éve próbálja — ahogy ő mondja — életben tartani a Tekintet című irodalmi folyóiratot. A kéthavonként megjelenő lap felvállalja az írótársadalom különféle rétegeinek bemutatását, köztük cigány költőket, prózaírókat, pálya-kezdő fiatalokat. Egy-egy tematikus száma pedig aktuális társadalmi-(irodalom) politikai kérdés köré szerveződik. A cigánysággal más szinten is tart kapcsolatot. Szívesen látogatja cigány festők tárlatait. Annak idején ő nyitotta meg Péli Tamás kiállítását, és „Koponyaüreg" című könyve borítójának tervezésére is őt kérte fel. Egy időben aktívan politizált is. Kimondottan közéleti ember, olyan, akinek kíváncsiak lehetünk a véleményére.

Beszélgetés itt és most

— Hosszú időre meghatározó lehet, hogy milyen indíttatást hozunk magunkkal otthonról. Az Ön szűkebb környezetében hogyan viszonyultak az emberek a cigánysághoz, és ez hogyan hatott Önre?

— Szent tudatlanságban nőttem fel, én nem ismertem a másságot. Ennek nyilván az az oka, hogy azon a vidéken, ahol én születtem és nevelkedtem az ötvenes években — Szeged-alsóvároson —, fel sem merült, hogy meg kellene különböztetnünk egymást. Így számomra az a tény, hogy magyar vagyok, nem jelentett sem többlet-büszkeséget, sem hangoztatott kiváltságot vagy fölényérzetet. Teljesen természetes volt, egyáltalán nem foglalkoztunk vele. Az életre kellett figyelni, a munkát kellett elvégezni. Voltak jól és kevésbé jól dolgozó emberek, a munka volt a meghatározó, az volt az értékmérő. Ha visszagondolok, ez különös védettséget jelentett, mert sem vallási, sem fajtabeli, származásbeli megkülönböztetést én nem ismertem. Állíthatom, hogy szinte kamaszkorom végéig, tizennyolc éves koromig, igazi ismereteim nekem erről, a szó pejoratív értelmében, nem voltak. Pozitív tudatlanság volt ez, amiért a mai napig hálás vagyok. Gyökeresen új és a mai napig meghatározó élményemet gimnáziumi történelemtanáromnak, Suki Béla filozófusnak köszönhetem. Az elsők között foglalkozott Magyarországon az egzisztencializmussal, Kierkegaardról, Heideggerről tőle hallottunk először, több tanulmányt, könyvet is írt. Nagyszerű ember volt, imádták a diákjai, különösen, hogy az '56-os tényked
ései miatt — tulajdonképpen büntetésből — maradt középiskolai tanár. Szerenádozni járt az osztályokkal, és ő hegedült. Igen szoros baráti. kapcsolatba kerültem vele, és soha egy percig, egy pillanatig föl sem vetődött bennünk, hogy nekünk valamilyen úton-módon meg kellene magunkat különböztetnünk egymástól csak azért, mert ő cigány származású, én meg nem. Izsákon volt prímás az édesapja. Ekkoriban ismertem meg Csemer Gézát is — úgyszintén egy cigányzenész gyermekét —, aki ott, Szegeden, az egyetemen volt magyar—történelem szakos hallgató, és diák színjátszó kört vezetett. Vele is szoros baráti kapcsolatban voltunk. Ebbe természetesen bele kell számítani a hatvanas évek közepének a légkörét, amelyre a megújulás, a tolerancia volt jellemző a legkülönbözőbb területeken. Aggasztóvá akkor kezdett válni a helyzet, amikor behívtak a katonasághoz, majd Budapestre kerültem az egyetemre. Tudomásul kellett vennem, hogy léteznek másfajta,

számomra akkor még megmagyarázhatatlan indulatok, amelyek X-et, Y-t megkülönböztetik. Nagyon nehezemre esett tudomást venni róluk.

— Ez azt jelenti, hogy Ön nem is volt tudatában annak, hogy sok helyen az országban másként élnek emberek, népcsoportok?

— Ami a cigányságot illeti — például az egykori szegedi Cserepes-sorra gondolva —, nem tagadhattam természetesen, hogy ők mások, de azt, hogy ők sem keveredtek és mi sem keveredtünk, megérthető igénynek tartottam. Ahogy az író, Veres Péter fogalmazott: egy falkában, egy tenyészetben van szívesen az ember, ott, ahol védettnek érzi magát, s ez a természetes. Ez még nem jelent gettót vagy öngettót. Ha valaki New Yorkban valamelyik körúton végigmegy, és a számozott utcákon áthalad, akkor pontosan tudhatja, hogy ettől az utcától eddig van az olasz negyed, ettől az utcától addig a zsidó, attól addig pedig a magyar. Én ezt abszolút rendjén valónak tartom, és ilyen értelemben nem hiszem azt, hogy mindig jó, ha működik az úgynevezett olvasztótégely. Annak viszont már mindenféleképp ellene vagyok, hogy a tömböket mesterségesen, kirekesztő módon hozzák létre. Amíg ez önszervező és önvédő jellegű, addig ezt én még fontosnak és erénynek is tartanám.

Úgy vélem, mindenki megférhet egymás mellett. Hogy eljön-e ez az idő, és mikor, nem tudom, csak remélem. Ha a fejekben és a lelkekben elférnek egymás mellett, akkor előbb-utóbb a világban is. Egyelőre azonban az ember és az emberiség számára fontos a nemzet, a származás vagy a vallás. Ezt megértem, és csak az háborít fel, amikor az egyik vagy másik igazabbnak vagy különbnek tartja magát a másiknál.

— Ami viszont egészen másként érinti a többségben lévőket, mint azokat, akik jóval kevesebben vannak.

— Úgy gondolom, hogy a kisebbség-többség kérdése összetett dolog, egyik a másik nélkül nincs. Ha kisebbségi problémáról beszélünk, az a többségnek a baja, hibája, gondja. És ugyanígy van ez a többségre vonatkozóan. A kettő függ egymástól, össze van kötve. Gyors föloldását én nem látom. Ami a cigányságra vonatkozik, ott én egyszerre érzek kisebbségi felelősséget és kötelességet, és többségi felelősséget és kötelességet. Nyilvánvaló, hogy mindkét fél számára a tanulás az egyik legfontosabb dolog. Ismeret, önismeret híján semmit nem lehet szervesen elindítani. Mesterségesen igen, de abból nem lesz lényegi fejlődés. Nemcsak az a fontos, hogy a roma kisebbség — amely többszázezres lélekszámú, és hátrányos helyzete miatt súlyos szociális problémákkal küzd — tanulhasson; ugyanilyen fontos,

hogy a többség is tanuljon a romákról, a romák kultúrájáról, életéről, mindarról, amivel gazdagították a magyar kultúrát. És rendkívül hasznosnak tartanám azt is, ha az úgynevezett magyar többség minél többet tudna a románokról, a szlovákokról, a szerbekről és más szomszédokról.

A nyolcvanas években volt egy olyan javaslatom, hogy lehessen a gimnáziumokban a szomszédos népek nyelvét is tanulni. Mert azt elismerem, hogy angolul meg németül kell, mivel a világban muszáj közlekedni, de nekünk a térségben is kellene. Nem várhatom el azt, hogy — a trianoni határváltoztatások miatt — a határon túlra került nemzetrészeink, a sok százezres, milliós lélekszámban más országban rekedt magyarok legyenek a híd, a közvetítő. Én azt gondolnám, hogy ez kölcsönös kíváncsisággá és természetes kötelezettséggé kellene, hogy váljon az országon belül és az országok között is. Két dologhoz kellene eljutni: egyrészt, hogy úgy legyen cigány valaki, hogy egyszersmind magyar is lehessen, másrészt, hogy a többség vegye tudomásul, hagy ebben az országban cigányként is otthon van egy nép. Megoldás is biztos volna, de manapság inkább a gyanakvás, a bizalmatlanság, az előítélet erősödik. Ezt jelzik az úgynevezett szamaritánus akciók.

Oda kellene eljutnunk, hogy erre már ne legyen szükség, mert a segélyakciók, a jótékonysági gálák, nyilvánvaló, bármennyire gyarapodnak, mégis konzerválnak. Aki segélyt kap, az éppen ettől nem egyenlő. Akkor sem, ha a segélyadó úgy érzi, hogy a lelkiismeretén könnyített, illetőleg tényleg adott. Egészen más gondolkodásmódra volna szükség, másképpen kellene működnie a társadalomnak. De ennek a mikéntjét még nem találták meg a fejlett Nyugaton, a jóléti államokban sem. Pusztán az, ha több eloszthatő javadalom halmozódik föl, önmagában nem jelent megoldást az olyan társadalmi-gazdasági keretek között, mint amelyek közt élünk. Az elfogadható állapot az lenne, hogy embereknek legyen anyagi bázisa a vállalkozáshoz, annyi, amennyivel a versenyben megállhatják a helyüket. De ilyen közeg nincs, mert valakit ki kell zsákmányolni ahhoz, hogy ez a lehetőség adott legyen. Tudom, hogy ezt a szót ma már nem szívesen használják, de burkoltan erről van szó. Már eleve baj, ha egzisztenciális kényszere valakinek, hogy jótékonykodjanak vele, ha a koldusnak az az egy lehetősége marad, hogy megköszönje, ha adnak neki. Az alapprobléma, amiről elfeledkezünk, a munka. Az értelmes munka. Hihesse azt, aki dolgozik, hogy a többieknek szüksége van a munkájára. Mindegy, hogy gyékényt fon vagy bármit csinál, de értelme legyen. A segély elköltése nem teheti teljessé az ember életét. Éppen ezért nem ettől a társadalmi-gazdasági formációtól várhatjuk a megoldást, hanem ennek a meghaladásától.

— *Semmilyen fejlődést nem lát Ön ezen a téren?*

— A kezdeti lépéseket már lehet érzékelni, az EU is ezt próbálja fogalmazgatni. Mert azért itt

egy nem akármilyen együttélés és együttműködés körvonalazódik. Gondoljunk csak bele, az országok lemondanak a szuverén, saját fizetőeszközükről. Kínlódás van egyelőre, de bízom benne, hogy ezen túl lehet jutni. És mi vajon mivel járulunk hozzá a közös értékekhez? Nem azzal, hogy azonosulunk vagy hasonulunk azokhoz a keretekhez, amilyeneket ők meghatároztak, hanem azzal, hogy olyat próbálunk adni, ami már az EU számára is minőségi változást jelentene.

Magyarországon az utóbbi időben nagyon fontos ideológiai kérdéssé vált, hogy ki az idegenlelkű, ki a magyar mi a magyar nemzet, mi a magyar nemzet érdeke, és hasonlók. Én meg azt kérdezném: van-e utópiánk arról, hogy mit szeretnénk ötszáz év múlva? Milyen életet? Hogy éljen együtt — nemcsak az ezen a területen honos népség hanem általában — az emberiség? És mi mivel tudunk ehhez hozzájárulni, mivel tudunk példát mutatni? Erre vonatkozóan én nem látok még csak gondolatot sem. Tehát az összes praktikus és — föltételezem — jó szándékú ténykedést én ideiglenes megoldásnak minősítem egyelőre. Az elmúlt tíz év — és ebben az írástudók felelőssége és árulása is benne van, és ebbe a pártokat, mindenkit beleértek — elsikkasztotta kiverejtékezni azt a jövőképet, ami nemcsak az orrunkig mutat.

— És mi lenne e közös munkában a kisebbség, jelen esetben a cigányság feladata?

— Nem tehetnek úgy, mintha nem a huszonegyedik század küszöbén élnének. Én nem vagyok ciganológus, tehát részleteiben nem ismerem a hagyományokat, de tudom, hogy egy nomád gyökerű nemzetségről van szó, ahol az életforma nyilvánvalóan évszázadok alatt alakult ki. Ha ma valaki átmegy Romániába, nem egyszer láthat olyanokat, akik ponyvás kordékkal mennek ide-oda, és ott alszanak a szabad ég alatt. Mintha egy XIX. századi festményt látnánk. Ez nem mehet tovább, muszáj alkalmazkodni. Nem lehet azt mondani, hogy nosza, nomadizálódjatok, kijelöljük a Hortobágy egy részét, és a rezervátumban a hagyományotoknak megfelelően élhettek. A cigányság nem is képes ma már erre. A civilizáció kényszerei —értékeivel együtt — számukra is fontosak, a villanytól kezdve a gyógyszerekig.

Hagyományaik nagy részét a kultúra részeként kell megőrizni, hogy legyen közös emlékezet, hogy a magyarországi kulturális közkincs gazdagodhasson, de bizonyos dolgokat el kell hagyni. Én jól tudom, mennyire lehet ragaszkodni egy vályogházhoz. De a huszadik század végén a társadalom már nem képes tolerálni ezt a fajta „szabadságot". Igen, a cigányságnak szembe kell fordulnia az önmagát túlélt hagyományokkal, és drákóian kell modernizálódnia. Ezen alkalmazkodást értek, tanulást értek, és még egyszer tanulást. Nekik is meg kell tanulniuk a magyarokat, a magyaroknak is őket. De a tanulás szintjén találkozni kell.

— Ez egyébként mindnyájunk érdeke. És nemcsak gazdasági jellegű haszonra gondolok.

— Igen, hiszen például nagyon kívánatos volna, ha a cigányság egzotikus, igen gazdag és összetett kultúrájából a magyarság többet tudna beemelni, mint csupán a cigány zenét. Ha csak ennyit tartana meg, az nem lenne más, mint amolyan gulyás-büszkesége Magyarországnak. A cigány kultúrában olyan szabadságfilozófia van, ami kimondottan jótékonyan hatna a mi nemzeti lelkületünkre. Kevesen tudják, de nagy szükségünk lenne erre egy ilyen tíz évszázad után, amiben — a rengeteg nyomor, leigázás, bukással végződő nekirugaszkodás után — sok-sok frusztráció és kompenzáció halmozódott fel. Emiatt a történelmi örökség miatt van ennek az országnak egy örökletes, már-már genetikus pesszimizmusa, amin — én úgy gondolom — a cigány kultúra fantáziája, nagyvonalúsága és sajátos filozófiája sokat segíthetne.

(Forrás: Világunk/2000. január)